

APLICAREA FERMĂ A NOULUI MECANISM ECONOMIC-FINANCIAR — EXPRESIE A UTILIZĂRII LEGILOR OBIECTIVE ALE SOCIALISMULUI

Prof. univ. dr. doc. **N. N. Constantinescu**

Economia socialistă s-a impus de mult ca o realitate istorico-socială vie, reprezentând un remarcabil salt calitativ în mișcarea umanității pe linia progresului. Ajungând pe o treaptă de dezvoltare matură, economia socialistă oferă acum posibilitatea de a fi studiată, în toată profunzimea și complexitatea ei, nu numai ca geneză, dar și în structura sistemului, în funcționarea și dinamismul lui practic. Aceasta favorizează valorificarea critică și creatoare a experienței acumulate de-a lungul anilor, în vederea perfecționării și propulsării condițiilor pentru obținerea unor performanțe în gospodărirea resurselor de toate categoriile, care să permită o ridicare mai departe, în ritmul necesar, a gradului de satisfacere a nevoilor crescînde ale membrilor societății și să dezvolte cadrul realizării cît mai depline a personalității fiecăruia.

În aceste împrejurări, practic și teoretic, mecanismul economic¹, deci mecanismul de funcționare a economiei socialiste și problemele perfecționării lui, asigurarea conducerii optime a economiei se află în centrul atenției în toate țările socialiste. În România, ele fac de mulți ani obiectul unor intense preocupări atît ale partidului și statului, cît și ale cercetării științifice. Măsurile energice întreprinse de către conducerea Partidului Comunist Român, mai ales din 1978 încolo, pe linia înnoirii mecanismului economic, au generat, în această privință, o intensă activitate creatoare.

Nevoile practicii sînt dintre cele mai complexe și mai dinamice. De multe ori, însă, practicienii pornesc de la pozițiile locului pe care îl ocupă în funcționarea mecanismului economic, care nu întotdeauna oferă posibilitatea unor soluții valide, corespunzătoare, capabile să servească funcționării perfecționate a întregului. De aceea, se impune cercetarea mecanismului economic și ca întreg, în natura, conținutul, structura, legitățile și dinamismul său, deci abordarea lui dialectică și sistemică.

¹ Termenul de mecanism economic a fost folosit încă de către K. Marx în vol. I al *Capitalului*. (A se vedea K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 23, București, Edit. politică, 1966, p. 636). La rîndul său, V. I. Lenin scria încă în 1918 despre necesitatea ca „mecanismul economic să funcționeze într-adevăr ca un ceasornic” (V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 36, București, Edit. politică, 1965, p. 166).

1. Mecanismul de funcționare a economiei socialiste — condiționările sale obiective și subiective

1.1. Conceptul de mecanism economic. Modalitate de existență și mișcare a sistemului economic real, practic, mecanismul de funcționare a economiei socialiste este expresia modului de desfășurare a relațiilor socialiste și exigențelor sistemului lor de legi obiective, sub forma în care au fost transpuse în norme juridice și măsuri de politică economică. Drept urmare, el constituie un sistem de structuri și forme de existență a economiei, de principii, metode și pirghii de mișcare și conducere a acesteia ca ansamblu macroeconomic, verigi și celule interdependente ale sale, plus modalitățile de comensurare a eforturilor făcute și efectelor generate în economie ca și criteriile de determinare și modalitățile de impulsționare a eficienței cu care sînt utilizate resursele, în vederea satisfacerii funcției scop a sistemului — ridicarea planificată a nivelului de trai al tuturor membrilor societății și deplina dezvoltare a personalității lor.

Mecanismul de funcționare a economiei socialiste rezultă din și își croiește drum prin determinările: forțe de producție — bază economică — suprastructură și are atît condiționări istorice de ordin obiectiv, cît și, pe fondul acestor condiționări, particularități de ordin subiectiv. Fără luarea în considerare a acestor aspecte el nu poate fi înțeles nici ca geneză, natură, structură și dinamică și nici ca sens al existenței și evoluției.

1.2. Determinările obiective ale mecanismului de funcționare a economiei socialiste. Expresie a unei anumite baze economice, *mecanismul de funcționare a economiei poartă, inevitabil, caracteristicile fundamentale ale acesteia*. El se schimbă odată cu orinduirea și evoluează pe măsura ei. Drept urmare, în socialism el are ca temelie ultimă și cea mai generală, existența și modul de realizare a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, planicitatea, producția socialistă de mărfuri, piața și circulația banilor, repartitia după muncă, autogestiunea economică și autoconducerea oamenilor muncii, omul care muncește — scop nemijlocit al producției sociale și eficienței acesteia. Tocmai aceste caracteristici esențiale sînt cele care în mod obiectiv dau substanța necesară și generală a existenței mecanismului de funcționare a economiei socialiste. Întrucît forțele de producție se mișcă încontinuu iar baza economică nu poate sta nici ea pe loc, mecanismul de funcționare a economiei nu poate fi și el decît tot o categorie istorică dinamică, în mișcare continuă pe linia adaptării la noile condiții de progres. Perfecționarea sa va reprezenta, din acest punct de vedere, o modalitate proprie orinduirii socialiste de adaptare a relațiilor de producție la nivelul forțelor umane și materiale de producție. Nimic mai greșit deci, decît a înțelege modul de existență a mecanismului de funcționare a economiei socialiste la un moment dat ca pe ceva imuabil.

În calitate de expresie a bazei, *mecanismul de funcționare a economiei socialiste trebuie să exprime exigențele legilor economice obiective*. Este vorba nu de o lege sau alta în acțiune separată, izolată, și nici măcar doar de grupul principalelor legi economice (legea economică fundamentală, legea economiei de timp, inclusiv cea a creșterii productivității muncii, legea dezvoltării planice a economiei naționale, legea

valorii, legea repartitiei după muncă, legile reproduției lărgite începînd cu cea a acumulării socialiste, legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție), ci de *întregul sistem de legi obiective care guvernează economia socialistă*, de intercondiționarea și conexiunea lor, ținînd seama că, în acest mod, ele reprezintă o calitate integrată, elementul, partea supunîndu-se întregului și realizîndu-și menirea prin întreg. Tocmai acest lucru, face pe unii autori să considere că „legile economice formează chiar, într-o primă aproximație, mecanismul economic”².

Așa stînd lucrurile, înțelegerea determinării obiective a mecanismului de funcționare a economiei socialiste, în ceea ce are el mai esențial și general, presupune luarea în considerare a însuși *mecanismului de acțiune a legilor economice*. Aceasta cu atît mai mult cu cît, prin mecanismul economic se exercită influența politicii economice asupra dezvoltării producției sociale, iar politica economică, dacă nu vrea să dea greș, trebuie să țină seama de legile economice și să le utilizeze corect, potrivit condițiilor fiecărei etape. Analiza modului în care acționează legile economice³ arată că mecanismul obiectiv general de acțiune și, pe această bază, de utilizare a lor cuprinde în calitate de componente fundamentale:

a. *Sistemul nevoilor de consum neproductiv și productiv*, nevoia de consum fiind, în ultimă instanță, punctul de plecare al oricărei activități de producție. Nevoia de consum constă în necesitatea obiectivă a utilizării produselor muncii și a serviciilor, fără de care societatea ca ansamblu, grupurile sociale ca și persoanele care le compun nu pot exista și nu se pot dezvolta. Nevoia de consum privită în structura și dinamica ei, adică valoarea de întrebuințare considerată la scară socială, apare ca determinantă pentru cantitățile din timpul total de muncă al societății, care revin diferitelor sfere speciale ale producției. În aceasta, dealtfel, se și exprimă legătura dialectică ce trebuie să existe între producție și consum, necesitatea acoperirii optime a nevoilor existente în societate cu resursele de care dispune aceasta în fiecare etapă.

b. *Sistemul nevoilor de consum*, implicit relațiile economice în contextul cărora se desfășoară, generează un *sistem de interese economice*. Încă F. Engels, scria: „Relațiile economice ale unei societăți se prezintă în primul rînd ca interese”⁴. Dobîndirea de către oameni a conștiinței intereselor lor economice face din ele un motiv și un impuls în vederea acționării în așa fel încît să ajungă la realizarea lor. După nivelul la care se desfășoară și se impune, sistemul de interese economice cuprinde, în esență, interesele generale ale întregii societăți, interesele de grup (în care intră interesele colective de clasă, de unitate economică sau subdiviziune a ei, de comunități teritoriale etc.) și interesele personale. Ca și sistemul nevoilor de consum, și cel al intereselor economice constituie o unitate dialectică. Atît ele, cît și mecanismul lor pot fi înțelese corect numai dacă sînt considerate în unitatea și interdependența lor,

² P. G. Bunici, *Hoziaistvennyi mehanizm razvitoi sofiializma*, Moscova, Edit. Nauka, 1980, p. 24.

³ A se vedea și *Mecanismul acțiunii legilor economice obiective*, București, Edit. politică, 1980.

⁴ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 18, București, Edit. politică, 1964, p. 278-279.

implicit în caracterul contradictoriu al unității. În legătură cu aceasta, este de reținut faptul că, avînd specificul ei, fiecare categorie de interese economice se întrepătrunde într-o anumită măsură cu celelalte, fără a mai vorbi de faptul că nici o categorie de interese nu poate exista și nu se poate realiza corect fără celelalte. Proprietatea socială asupra mijloacelor de producție generează o unitate dialectică a principalelor interese economice ale tuturor membrilor societății și o comunitate de aspirații fundamentale ale lor, ceea ce oferă posibilitatea învingerii contradicțiilor în lumina interdependențelor obiective dintre diferitele categorii de interese și a mobilizării lor armonioase în vederea asigurării producției de bunuri și servicii care să satisfacă, pe cit posibil mai eficient, sistemul dinamic al nevoilor de consum. Punerea armonioasă în funcțiune a sistemului de interese, în vederea satisfacerii sistemului nevoilor de consum productiv și neproductiv, presupune obiectiv, un sistem de cointeresare materială care să impulsioneze corespunzător pe purtătorii intereselor economice.

c. *Sistemul cointeresării materiale* constituie a treia componentă fundamentală a mecanismului general obiectiv de acțiune a legilor economice. Cointeresarea presupune însă, nu numai un sistem de *stimulente economice*, ci și unul de *răspunderi economice corespunzătoare*, unul fără altul fiind inoperant. Ca și marile categorii de interese economice, sistemul cointeresării materiale cuprinde: cointeresarea generală (națională), cointeresarea de grup și cointeresarea materială personală; acestea se află într-o indisolubilă unitate și interacțiune și se cer minuite corelat, armonios. Omiterea, subevaluarea sau supraevaluarea unei categorii de cointeresare materială nu poate decît provoca pierderi economice. În același timp, trebuie să se țină seama de faptul că sistemul cointeresării materiale este acela care oferă cheia învingerii caracterului contradictoriu al intereselor și armonizarea lor. În condițiile actuale însă nu trebuie uitat că, dacă omul este interesat în activitatea socială utilă mai ales din punct de vedere material, pe măsura dezvoltării societății socialiste, cointeresarea poate să aibă și are, într-o măsură crescînd, și alte cauze cum sînt: necesitatea vitală de a munci, dobîndirea conștiinței sarcinilor sociale în numele cărora omul se simte moralmente îndatorat să acționeze etc. Deci trebuie să se țină seama și de cointeresarea oamenilor pe plan moral. În același timp nu trebuie uitat că, așa cum arată viața practică de toate zilele, mobilizarea diferitelor categorii de interese în așa fel încît purtătorii lor să acționeze în direcția dorită de societate presupune ca stimulentele materiale să aibă o mărime capabilă să sensibilizeze interesele.

d. Realizarea planică a celor trei verigi enunțate ale mecanismului general al acțiunii legilor economice face necesare, obiectiv, anumite forme și metode de desfășurare și conducere a procesului economic. În felul acesta, mecanismul general al acțiunii legilor economice se completează cu o a patra verigă esențială, *sistemul de forme și metode de desfășurare și conducere a procesului economic, privite nu din latura subiectivă a lucrurilor, ci din cea obiectivă*. Exprimînd exigențele triadei: cointeresare-interese-desfășurarea producției în vederea satisfacerii nevoilor de consum (neproductiv și productiv) ale tuturor membrilor societății, acestea se afirmă independent de voința oamenilor și se impun atît prin raționalitate și caracterul lor stimulatîv, cît și prin consecințele lor care pot avea un rol coercitiv. Este suficient de amintit, în această

privință, cum s-a afirmat istoricește necesitatea obiectivă a schimbului de mărfuri și categoriilor valorice, a autogestiunii economice și a coordonării de ansamblu a mișcării macroeconomice.

Determinarea obiectivă a mecanismului de funcționare a economiei socialiste nu se oprește însă la baza economică, legile acesteia și mecanismul lor general obiectiv de acțiune, ci cuprinde și *condițiile istorice concrete de etapă din fiecare țară, ale desfășurării producției sociale, care își pun pecetea asupra lui*. Așa sint caracterul concret al dezvoltării forțelor de producție, nivelul și resursele economiei naționale în perioada dată, contradicțiile existente pe acest tărâm și condițiile obiective ale învingerii lor temporal optime, nivelul de dezvoltare al științei și tehnicii și gradul de aplicare a realizărilor lor, condițiile demografice, culturale, sociale, politice etc. Dar nu numai împrejurările istorice concrete interne de etapă își pun pecetea asupra mecanismului de funcționare a economiei din fiecare țară socialistă, ci și *incidentele interdependențelor economice internaționale* și, în primul rînd, diviziunea internațională a muncii și gradul în care fiecare țară participă la ea.

Abordat sistematic, mecanismul de funcționare a economiei socialiste este obiectiv determinat și în ceea ce privește sensul, *țelul existenței și desfășurării sale*. Într-adevăr, ca expresie a bazei economice a socialismului și legilor ei, el trebuie să conducă la realizarea exigențelor legii economice fundamentale a socialismului și, deci, a scopului nemijlocit al producției socialiste: ridicarea sistematică a bunăstării tuturor membrilor societății și a deplinei realizări a personalității fiecăruia. În mod obiectiv acestui țel trebuie să i se subordoneze toate mijloacele. Ca sistem obiectiv de relații de producție și legi economice ale socialismului, mecanismul de funcționare a economiei este un mecanism potențial. El capătă o înfățișare concretă, operativă și practică prin intermediul formelor suprastructurale adevărate și, înainte de toate, al politicii economice promovate de partid și de stat și al juridicului, factorului conștient revenindu-i răspunderea de a asigura valorificarea optimă a mecanismului potențial, în condițiile istorice concrete ale fiecărei țări și etape.

1.3. *Mecanismul economic, politica economică și relațiile juridice.* Este un fapt că, în condițiile socialismului, datorită proprietății sociale asupra mijloacelor de producție și democratismului economic generat de ea, mișcării planice de ansamblu a economiei și funcției economico-organizatorice a statului socialist, rolul suprastructurii în desfășurarea vieții economice este cu mult superior celui din orinduirea precedentă. În legătură cu aceasta, în forma lui concretă ce operează practic în viața de toate zilele, mecanismul de funcționare a economiei constituie nu numai o expresie a bazei economice și legilor ei, dar exprimă și modul de utilizare ca și măsura și priceperea utilizării acestora în condițiile date, de către factorul conștient. La rîndul lor, datorită funcției economico-organizatorice a statului, organele sale care îndeplinesc aceste funcții apar, în mare măsură, ca un fel de sistem osos al mecanismului economic practic aplicat. Drept urmare, ideologia, politica economică și relațiile juridice promovate de statul socialist și respectiv, de către forța politică conducătoare a societății — Partidul Comunist — joacă un rol de prim ordin în determinarea fizionomiei și modului de funcționare efectivă a mecanismului economic.

Prin politica economică și apoi prin consacrarea juridică a unor anumite forme concrete de funcționare a economiei promovate de ea se trece, de fapt, de la mecanismul economic ca exigență sau potențial, la cel concret sau efectiv din punct de vedere practic sau, cu alte cuvinte, de la esență la modul de răzbatere a acesteia la suprafață. De aici necesitatea ca transpunerea în practică a mecanismului economic obiectiv sau potențial să țină seama de exigențele acestuia, în condițiile concrete ale fiecărei țări și fiecărei etape de dezvoltare. Numai așa se poate asigura mișcarea optimă a unei economii. Încălcarea exigențelor obiective de către mecanismul economic consfințit practic prin norme juridice nu poate decît frîna capacitatea de desfășurare și progres a economiei, maleabilitatea și adaptabilitatea ei, producînd pagube care vor crește pe măsura prelungirii discordanțelor, lucru ce, evident, se cere complet evitat.

Legătura dintre mecanismul economic practic și politica economică face să apară marea răspundere a factorului subiectiv pentru realizarea efectivă și deplină a exigențelor mecanismului obiectiv, potențial de funcționare a economiei. Aceasta presupune ca politica economică să evite subiectivismul, voluntarismul sau romantismul și să fie întemeiată pe o cunoaștere deplin științifică a realității, să aibă în vedere cu cea mai mare atenție exigențele sistemului de legi economice obiective și mecanismul de acțiune al acestora, să țină permanent ochiul îndreptat spre contradicțiile vieții economico-sociale reale spre a le înțelege soriginea, natura, modul de mișcare, consecințele, posibilitățile de învingere și a pregăti din timp măsurile corespunzătoare pe care să le aplice în condiții temporale optime, să dovedească o mare capacitate de surprindere a noilor condiții și de adaptare la ele și să nu uite că economisirea timpului este, în ultimă instanță, substanța și măsura eficienței economice iar criteriul general absolut al eficienței producției sociale îl constituie ridicarea sistematică a bunăstării tuturor membrilor societății, realizarea personalității fiecăruia.

În lumina celor arătate, capătă o importanță deosebită însăși cuprinderea mecanismului de funcționare a economiei în norme de drept.

În primul rînd, cuprinderea exigențelor mecanismului de funcționare a economiei în norme juridice presupune abordarea sistemică a acestuia și, prin urmare, o legislație unitară, care să evite necorelările, contradicțiile, și goluri esențiale, permițînd o mișcare articulată, coerentă și armonizată a elementelor structurale și resorturilor lor. Aceasta înseamnă că însăși politica economică trebuie să abordeze problema în mod sistemic, evitînd tratarea fragmentară, izolată și cu atît mai mult sincopată a diferitelor laturi și aspecte ale mecanismului.

În al doilea rînd, haina juridică oferind avantajul clarității, continuității și stabilității măsurilor, trebuie să fie suficient de largă spre a evita rigiditatea sau inadaptabilitatea la noi condiții și să nu genereze nevoia unor prea dese schimbări de prevederi legale care, nu o dată, provoacă neîncredere în prevederile legislației și, drept urmare, generează atitudini necorespunzătoare bunei funcționări a mecanismului economic practic.

În al treilea rînd, haina juridică a mecanismului economic trebuie să fie croită în așa fel, încît să favorizeze realizarea exigențelor legii econo-

miei de timp și să evite cu grijă cauzele care pot genera rugina birocratică în mecanismul economic practic.

Evident, determinările suprastructurale în domeniul mecanismului economic nu se limitează la cele din partea politicii economice a partidului și statului și la juridic, ci privesc și multe alte domenii ale suprastructurii, începînd cu psihologia socială și ideologia al căror rol în configurarea mecanismului economic practic nu trebuie deloc subestimat.

1.4. *Mecanismul de funcționare a economiei — categorie economico-socială complexă și dinamică.* Examinarea determinărilor obiective și subiective ale mecanismului de funcționare a economiei naționale demonstrează că el reprezintă o categorie economico-socială complexă, care privește atît baza economică, cit și suprastructura. Această complexitate se evidențiază cu toată forța chiar și numai dacă ținem seamă că, apărut în condițiile socializării principalelor mijloace de producție și exprimînd sistemul legilor economice obiective, mecanismul cuprinde atît formele de organizare și mișcare a producției sociale, relațiile economico-organizatorice, modalitățile de înfăptuire a legăturilor economice, stimulii interni cit și criteriile de eficiență, principiile și metodele de gestionare și conducere planificată a economiei ș.a.m.d. În acest context, modalități de desfășurare a vieții economice și fenomenelor economice cum sînt autogestiunea economică, prețurile, retribuirea după muncă, venitul net etc. sînt, pe de o parte, categorii economice obiective, iar pe de altă parte instrumente ale conducerii economice conștiente, care le folosește potrivit nevoilor sale.

O examinare a mecanismului de funcționare a economiei socialiste conduce la concluzia că, dacă esența bazei economice și sistemul de ansamblu al legilor ei obiective generează elementele care îi dau caracteristicile calitative cele mai generale, în schimb, condițiile concrete, obiective și subiective, ale fiecărei țări generează particularitățile mecanismului de la o țară la alta. În fond, nici nu s-ar putea altfel deoarece, totdeauna, generalul există și se realizează prin particular. Avem, aci, deci și punctul de la care mecanismul de funcționare a unei economii socialiste pune în lumină importanța independenței și suveranității naționale.

În același timp, realitățile demonstrează că mecanismul de funcționare a unei economii socialiste în condițiile contemporane constituie un sistem deschis, în sensul că, în virtutea interdependențelor din economia mondială, mecanismul de funcționare a economiei socialiste din fiecare țară se desfășoară în contact cu mecanismele economice din celelalte țări. De aci, în primul rînd, existența în fiecare țară, potrivit intereselor ei, a unor tendințe de adaptare reciprocă pentru a putea valorifica avantajele relațiilor economice internaționale; în al doilea rînd, modul concret de desfășurare a mecanismului economic într-o țară socialistă are o valoare de experiment pentru celelalte țări socialiste care, atunci cînd consideră necesar, în procesul perfecționării propriului mecanism de funcționare a economiei, valorifică această experiență potrivit condițiilor lor; în al treilea rînd, caracterul de sistem deschis al mecanismului economic din fiecare țară este pus în evidență și de faptul că, ținînd seama de contra-

dicțiile internaționale, el cuprinde și elementele necesare acțiunii în direcția consolidării capacității de apărare, pe toate planurile, a țării.

Dinamismul și permanenta necesitate de înnoire a mecanismului de funcționare a economiei socialiste își găsesc însă resortul, cel mai profund și decisiv, în înșiși factorii interni, obiectivi și subiectivi, din fiecare țară în parte. Într-adevăr, având ca sens utilizarea cu maximă eficacitate a resurselor umane, naturale și financiare, în vederea asigurării creșterii bunăstării tuturor membrilor societății date și dezvoltarea deplină a personalității lor, mecanismul de funcționare a economiei socialiste, păstrându-și mai departe natura sa socialistă, trebuie să-și înnoiască modalitățile concrete de desfășurare și mișcare ori de câte ori acestea nu mai sînt suficient de corespunzătoare realizării scopului obiectiv al economiei socialiste. Avem aici, de fapt, un exemplu esențial care demonstrează că perfecționarea mecanismului economic ține de luarea în considerare a exigențelor legii concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție, de procesul perfecționării relațiilor economice și, avînd în vedere rolul suprastructurii, și de înnoirea și perfecționarea acesteia în conformitate cu nevoile fiecărei etape. Este vorba, cu alte cuvinte, de o nouă manifestare a faptului că generalul există și se realizează prin particular, cu precizarea că de data aceasta particularul se desfășoară nu doar în spațiu, ci și în timp.

2. Elementele structurale ale mecanismului de funcționare a economiei socialiste

Ținînd seama că mecanismul economic și structura sa au fost, pînă acum, încă puțin studiate din punct de vedere științific, este neapărat necesară delimitarea expresă a sferei sale de cuprindere în raport cu :

a. mecanismul de acțiune a legilor economice obiective ; **b.** categoria de conducere economică ; **c.** mecanismul de îndeplinire a planului ; **d.** politica economică.

În ce privește mecanismul de acțiune a legilor economice, așa cum, dealtfel, s-a și putut vedea din paragraful anterior, reprezintă fenomenul de profunzime, de esență și cel mai general de desfășurare a relațiilor de producție, făcînd abstracție de particularitățile obiective și subiective ale fiecărei țări și fiecărei etape în domeniul vieții economice, de măsura și modalitățile concrete în care factorul conștient respectiv ține seama de exigențele sistemului de legi obiective și de condițiile concrete ale desfășurării procesului reproducerii produsului social. Reprezentînd un nivel mai concret de desfășurare a proceselor și relațiilor economice, mecanismul efectiv de funcționare a economiei înglobează însă toate aceste elemente. Nu trebuie uitat că, deși reprezintă o categorie obiectivă, el ia formă concretă și se modifică cu ajutorul factorului conștient.

Mecanismul de funcționare a economiei nu se confundă nici cu conducerea economiei întrucît, deși ambele categorii privesc nivelul concret al desfășurării proceselor și relațiilor economice, inclusiv relațiile de graniță cu suprastructura, totuși prima are o sferă de cuprindere cu mult mai largă decît a doua și o înglobează ca pe o componentă a ei.

În acest context, este limpede că și planificarea și mecanismul de realizare a planului nu pot fi înțelese în afara, ci numai în contextul mecanismului de funcționare a economiei și anume în calitate de componentă a lui, fără a mai vorbi de faptul că mecanismul de ansamblu al funcționării economiei constituie o condiție preliminară pentru asigurarea realizării planului. Nu-i mai puțin adevărat însă că, având în vedere importanța deosebită a planului și a mecanismului de îndeplinire a acestuia, în vorbirea de toate zilele, ba chiar și în scris, unii practicieni tind să reducă mecanismul economic la el. Din acest punct de vedere, s-ar putea vorbi, deci, de un sens îngust sau restrins al mecanismului de funcționare a economiei și de un sens larg sau complet al lui⁵.

În ce privește delimitarea dintre mecanismul de funcționare a economiei și politica economică merită subliniat că: a. mecanismul economic — avem în vedere sensul său larg, complet — servește practic transpunerii în viață a politicii economice; b. tocmai de aceea, așa cum, dealtfel, a fost demonstrat mai înainte, înfățișarea sa concretă este într-o bună măsură modelată de necesitățile transpunerii în practică a politicii economice; c. prin esența și legitățile sale obiective ele nu constituie totuși o componentă a politicii economice și, de aceea, politica economică însăși trebuie, dacă vrea să fie realistă și corectă, să țină seama de exigențele lui obiective. Aceste delimitări servesc unei înțelegeri mai precise a conceptului de mecanism de funcționare a economiei, ușurând, astfel, înțelegerea structurii lui complexe.

Probabil că cea mai generală structură a mecanismului de funcționare a economiei ar putea fi considerată aceea generată de însăși natura lui: a. relațiile de producție în interacțiunea lor cu forțele de producție; b. sistemul legilor economice; c. elementele suprastructurale sau aflate la granița dintre bază și suprastructură. Deși, o asemenea grupare a elementelor în categorii foarte cuprinzătoare are darul de a contribui la înțelegerea mecanismului economic, totuși, din punct de vedere practic, se simte nevoia dezvăluirii mai cuprinzătoare a structurii de acțiune a mecanismului.

În acest sens, J. Kornai, deși declară că renunță la folosirea termenului de mecanism economic întrucât diferiți economiști îi dau accepțiuni diferite, consideră totuși că, dacă-l tratezi ca pe un sistem, acesta se compune din „lista organizațiilor, adică compartimentarea organizatorică a sistemului economic” și „sistemul funcțiilor de reacție al sferei de reglare, ceea ce cuprinde conducerea economică la toate nivelurile”⁶. Avem aici, de fapt, indicate câteva elemente cu totul fundamentale. Totuși sînt omise funcția-scop a sistemului, forma de mișcare, stimulenții, factorii de frinare etc. O schemă mai largă a principalelor elemente avansează L. K.

⁵ Făcînd deosebirea între sensul restrîns și cel larg al mecanismului economic, L. I. Abalkin precizează, totodată, că: „... mecanismul economic se manifestă ca o premisă, o condiție a realizării cu succes a planului, a eficacității sale. Prin mecanism de realizare a planului se înțelege, în legătură cu aceasta, formele organizatorice de conducere, corelația dintre drepturi și răspunderi la diferitele niveluri ale conducerii, sistemul pirghilor și stimulenților economici, modalitățile de organizare a circuitului resurselor materiale în economia națională, regimul juridic al desfășurării economiei, formele și metodele dezvoltării inițiativei celor ce muncesc”. (În vol. *Hoziaistvennyi mehanizm na sovremennom etape*, sub redacția lui P. G. Bunici, Moscova, Edit. Ekonomika, 1980, p. 13—14).

⁶ I. Kornai, *Antiequilibrium*, București, Edit. științifică, 1974, p. 74.

Abalkin⁷ potrivit căreia mecanismul economic include: a. formele de organizare a producției sociale (diviziunea muncii, specializarea, amplasarea etc.), prin a căror perfecționare societatea influențează asupra dezvoltării forțelor de producție și asigură ridicarea eficienței cu care acestea sunt utilizate; b. formele de legături economice prin care se realizează un original „schimb de materii” în economie, inclusiv circulația mijloacelor de producție, relațiile financiare și de credit etc.; c. structura, formele și metodele planificării și conducerii care pot include și formele și metodele juridice și social-psihologice (la o structură mai amănunțită acestea din urmă putând fi grupate separat); d. ansamblul de pîrghii economice și stimulenți de influențare asupra producției și a agenților producției, cu ajutorul cărora se asigură coordonarea intereselor economice și stimularea activității economice. Deși mai detaliată, această structură rămîne, totuși, și ea foarte concisă.

În lumina celor arătate mai sus, vom încerca să punem în evidență structura genetică a mecanismului de funcționare a economiei socialiste. Schema sa generală ar putea fi constituită din următoarele trei blocuri (a se vedea figura 1).

Deși, fără îndoială, este susceptibilă de perfecționări și detalieri, această schemă genetică oferă posibilitatea înțelegerii atât a devenirii, cît și a mișcării interne a mecanismului de funcționare a economiei socialiste. Totodată, ea pune în centrul atenției preocuparea ce trebuie să existe ca formele concrete de realizare a blocului III⁸ să corespundă cît mai bine exigențelor exprimate, în ultimă instanță, prin baza economică, de către sistemul forțelor de producție umane și materiale din țara respectivă. Se poate, de asemenea, observa că subsistemul planului constituie subsistemul conducător al mecanismului de funcționare a economiei socialiste.

Studierea ca sistem a mecanismului de funcționare a economiei socialiste demonstrează elocvent importanța înțelegerii și tratării practice a acestuia nu fragmentar, pe elemente luate izolat, ci într-un mod articulat, dialectic, ținînd seama de totalitatea elementelor care îl compun, a legăturilor, interdependențelor și influențelor reciproce, ca și de faptul că exigența cardinală, de bază, căreia trebuie să-i facă față funcționarea sa constă în asigurarea sistematică a unei înalte eficiențe a producției sociale desfășurate pe temelia unui democratism real și profund. De aici, și importanța abordării sistemice, dialectice a operei de înnoire a mecanismului de funcționare a economiei. O asemenea abordare atrage, totodată, atenția asupra faptului că, pe măsura dezvoltării economiei socialiste și a predominării factorilor intensivi de creștere, sporește însemnătatea studierii și luării cu atenție în considerare a sistemului nevoilor de consum productiv și neproductiv, a pieții interne și pieții externe, ținîndu-se cont că, în virtutea scopului obiectiv al mecanismului economic, rolul consumatorului trebuie să crească. Acest lucru reliefează, la rîndul său, importanța considerării realiste a dinamicii sistemului de interese și a dezvoltării unui sistem de cointerесare (stimulenți și răspun-

⁷ *Hoziaistvennii mehanizm na sovremennoi etape*, sub redacția lui P. G. Bunici, Moscova, Edit. Ekonomika, 1980, p. 16.

⁸ Un efort de elaborare a unei scheme-bloc relativ detaliate a mecanismului economic al conducerii îl găsim la P. G. Bunici (*Hoziaistvennii mehanizm razvitiago sofiializma*, Moscova, Edit. Nauka, 1980, p. 58 și urm.).

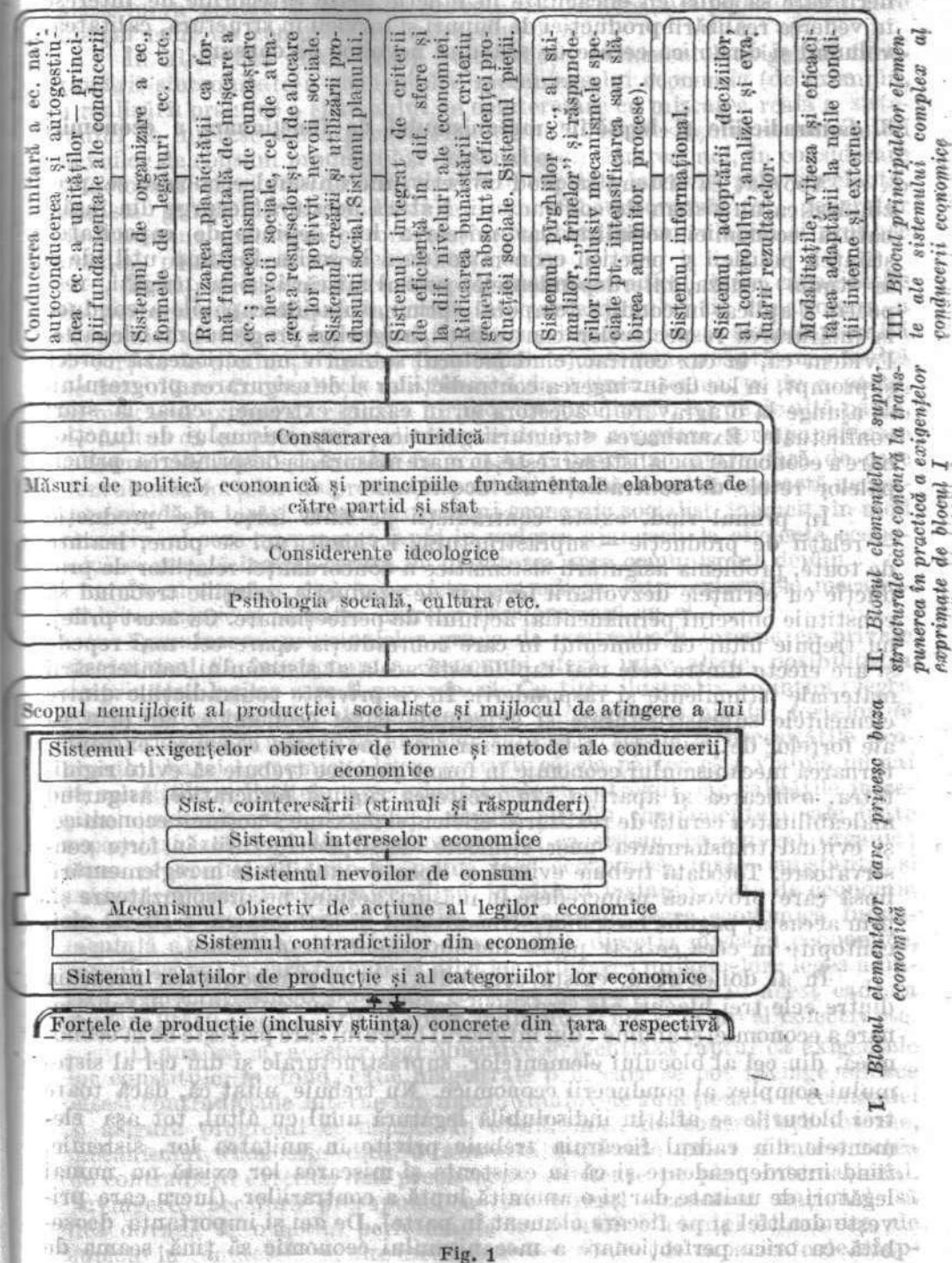

Fig. 1

deri) care să pună cu eficacitate în funcție toate categoriile de interese în vederea realizării producției de bunuri și servicii în structura, calitatea, volumul și dinamica cerute de sistemul nevoilor de consum.

3. Contradițiile și legitățile mecanismului de funcționare a economiei

Abordat ca sistem, în mod obiectiv, mecanismul economic se prezintă și ca un sistem de contradicții. Natura acestora decurge din însăși natura economiei socialiste iar mișcarea lor depinde de capacitatea științei, politicii și practicii economice de a le sesiza în timp util, de a le studia geneza, interdependențele, sensul mișcării și a pregăti, respectiv a aplica, în condiții temporale optime, soluțiile capabile a conduce la înlăturarea respectivelor contradicții, asigurând progresul mai departe. Evident că, în caz contrar, cind factorul subiectiv nu acționează corect și prompt, în loc de învingerea contradicțiilor și de asigurarea progresului, se ajunge la o agravare a acestora și, în cazuri extreme, chiar la stări conflictuale. Examinarea structurii genetice a mecanismului de funcționare a economiei socialiste servește, în mare măsură, la desprinderea principalelor rețele de contradicții ale acestuia.

În primul rînd, există contradicții pe linia forțe de producție — relații de producție — suprastructură. Evident, aci se pune, înainte de toate, problema asigurării sistematice a concordanței relațiilor de producție cu cerințele dezvoltării forțelor de producție, relațiile trebuind să constituie obiectul permanent al acțiunii de perfecționare. Cu acest prilej, nu trebuie uitat că domeniul în care contradicția apare cel mai repede și are efecte dintre cele mai rapide este acela al sistemului cointeresării materiale (stimulente și răspunderi). În ce privește contradicțiile dintre elementele suprastructurale și exigențele bazei economice, iar prin ea ale forțelor de producție, este necesar a se ține seama că, spre exemplu, turnarea mecanismului economic în forme juridice trebuie să evite rigiditatea, osificarea și apariția sau creșterea ruginii birocratice, asigurând maleabilitatea cerută de realizarea eficienței maxime a acțiunii economice, și evitînd transformarea unor elemente ale suprastructurii în forțe conservatoare. Totodată trebuie evitată și lipsa de stabilitate în reglementări, lipsă care provoacă neîncredere în măsuri, acțiuni necorespunzătoare și, prin aceasta, pagube crescînde. Dinamismul și stabilitatea trebuie, aici, contopite în ceea ce s-ar putea denumi *stabilitate dinamică*.

În al doilea rînd, există contradicții între componentele fiecăruia dintre cele trei blocuri ale structurii genetice a mecanismului de funcționare a economiei și anume: din interiorul blocului care privește baza economică, din cel al blocului elementelor suprastructurale și din cel al sistemului complex al conducerii economice. Nu trebuie uitat că, dacă toate trei blocurile se află în indisolubilă legătură unul cu altul, tot așa elementele din cadrul fiecăruia trebuie privite în unitatea lor, sistemic, fiind interdependente și că în existența și mișcarea lor există nu numai legături de unitate dar și o anumită luptă a contrariilor (lucru care privește dealtfel și pe fiecare element în parte). De aci și importanța deosebită ca orice perfecționare a mecanismului economic să țină seama de

acest lucru pentru a nu risca provocarea de dereglări prin acțiuni care nu țin cont de comportarea întregului bloc.

În al treilea rând, există contradicții în domeniul exigenței funcționării sincronizate a elementelor mecanismului economic (de exemplu, a realizării practice a sistemului de cointeresare cu mișcarea reală a sistemului de interese sau a prevederilor planului cu desfășurarea sistemului nevoilor de consum productiv și personal etc.). Luarea, aci, în considerare a factorului timp este de o însemnătate capitală întrucit, prin excelență, această grupă de contradicții are un rol dezorganizator, generator de fenomene spontane, necontrolate sau chiar necontrolabile și produce imediat pierderi care cresc în lanț.

În al patrulea rând, cu timpul, apar contradicții între capacitățile de performanță, rămase în urmă, ale mecanismului de funcționare a economiei și măsura superioară a eficienței economice și sociale permisă de forțele de producție umane și materiale ajunse pe o treaptă mai înaltă de dezvoltare. Contradicția este firească dacă ținem seama, pe de o parte, de mișcarea extrem de rapidă a forțelor de producție, iar pe de altă parte, de faptul că ea presupune, de fiecare dată, o adaptare corespunzătoare a formei lor sociale concrete la această mișcare, adaptare fără de care dezvoltarea forțelor de producție poate fi frinată. Dealtfel, această necesitate rezidă în însăși natura sistemului economic socialist întrucit, în mod obiectiv, el cere un progres rapid în vederea ajungerii la eficiența economică și socială înaltă, cerută de înaintarea spre comunismul deplin.

În al cincelea rând, pot exista contradicții între exigențele mecanismului economic și calitatea cadrelor care operează cu el.

Examinarea principalelor grupe de contradicții interne ce privesc mecanismul de funcționare a economiei oferă, între altele, posibilitatea desprinderii legilor care îl guvernează. Cu titlu ilustrativ amintim: legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție; legea adaptării formelor suprastructurale la necesitățile progresului bazei economice; legea potrivit căreia partea este viabilă numai în condițiile și limitele concordanței sale cu întregul, iar calitățile întregului (mecanismului economic) decurg nu din componentele sale luate separat și izolat, ci din funcționarea lui ca sistem, ca agregat organic; legea economiei de timp ca primă lege economică, însăși substanța și măsura eficienței economice fiind, în ultimă instanță, date de economia de timp; legea dezvoltării planice a economiei; legea economică fundamentală a socialismului ca lege care indică direcția mișcării economice, sensul, scopul în care trebuie să aibă loc utilizarea mijloacelor; legea adîncirii democratismului economic socialist și a afirmării în acest cadru a personalității umane, atît la nivel individual, cît și la nivel colectiv etc.

O analiză a acestor legi obiective evidențiază faptul că exigențele lor constituie, în fond, căile magistrale prin care se pot învinge eficace înseși contradicțiile interne ale mecanismului de funcționare a economiei și asigura progresul economic. În afară, însă, de contradicții interne, mecanismul economic dintr-o anumită țară este prins și într-o rețea de contradicții externe, mai precis spus, existente pe plan internațional. Învingerea acestora presupune ca mecanismul economic național să dea dovadă de o înaltă performanță în planul eficienței economice, de suplete în contactele cu alte mecanisme economice, de capacitate de adap-

tare rapidă la noile condiții, să posedă suficiente valențe pentru promovarea promptă și eficace a colaborării și cooperării economice cu celelalte țări. Rigiditatea, lipsa de maleabilitate și operativitate în acțiune nu pot decât să situeze economia națională în stare de inferioritate și să-i provoace pierderi.

4. Dinamica mecanismului de funcționare a economiei socialiste în România și sensul luptei pentru înnoirea lui

Produs al dezvoltării istorice, în mod firesc, mecanismul de funcționare a economiei socialiste românești exprimă (în diferitele sale etape) gradul de dezvoltare a forțelor de producție și diviziunii sociale a muncii în țara noastră, nivelul maturizării relațiilor socialiste de producție și al perfecționării suprastructurilor, evoluția structurii sociale a țării, contextul internațional în care se desfășoară viața economică, gradul de pregătire, cultură și experiență economică și politică a populației, în general și al cadrelor în special, măsura cunoașterii și utilizării legilor economice obiective, eficiența modului în care partidul formulează iar statul socialist realizează practic politica economică, dezvoltarea și perfecționarea democratismului economic socialist etc. Sensul general al înnoirii mecanismului economic este acela al ridicării sistematice a gradului de eficiență cu care sunt utilizate diferitele categorii de resurse (umane, naturale, financiare, științifice etc.) în vederea satisfacerii crescînde a nevoilor aflate în continuă creștere — materiale și spirituale ale tuturor membrilor societății. În concepția P.C.R., „formele și metodele de conducere a economiei socialiste nu constituie un scop în sine, ci trebuie să reprezinte în fiecare etapă pirghii eficiente în valorificarea muncii sociale și a bogățiilor naturale, în canalizarea eforturilor spre realizarea obiectivelor fundamentale ale progresului social”⁹.

În acest context, măsurile adoptate în ultimii ani cu privire la înnoirea mecanismului economico-financiar exprimă modalitățile prin care partidul nostru și statul se străduiesc să răspundă problemelor care ne stau în față în actuala etapă pe plan economico-social, să învingă contradicțiile apărute între baza tehnico-materială modernă creată și eficiența nesatisfăcătoare cu care era utilizată, între dezvoltarea forțelor de producție umane și materiale, pe de o parte, și diferitele laturi rămase în urmă ale relațiilor de producție, pe de altă parte, între sistemul de interese și cel practic de stimulente și răspunderi, între necesitatea obiectivă a cunoașterii temeinice a cererii presupusă de existența pieții interne și externe și caracterul devenit greoi, însoțit de formalism și birocratism, al vechiului mecanism economico-financiar, între necesitățile de desfășurare tot mai largă și mai eficientă a democratismului economic socialist și limitele pe care le pune mecanismul economico-financiar învechit ș.a.m.d. Chiar și numai această simplă enumerare arată că problemele cărora partidul se străduie să le facă față sînt pri-

⁹ Directivele C. C al P.C.R cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale corespunzător noii etape de dezvoltare socialistă a României, București, Edit. politică 1967, p. 6.

vite nu izolat unele de altele ci în interdependența lor. În același timp, faptul că problema înnoirii mecanismului economic a fost pusă cu ani înainte de 1978 și că în introducerea înnoirilor s-au opus variate rezistențe care au trebuit învinse, demonstrează, odată mai mult, că învingerea contradicției dintre nou și vechi în vederea asigurării creșterii mai rapide a eficienței economiei noastre naționale nu are loc automat, ci presupune o luptă sistematică și tenace pentru a croi drum progresului.

Măsurile adoptate începând din 1978 încoace trebuie privite ca un tot în care componentele se completează reciproc și sint interdependente. Principalele elemente ale măsurilor de înnoire a mecanismului economic sint: a. afirmarea și perfecționarea autoconducerii muncitorești ca principiu de bază al conducerii economice, alături de acela al conducerii unitare a ansamblului economiei, pe baza planului național unic; b. trecerea, în aceste condiții, la aplicarea autogestiunii economico-financiare a unităților bazate pe autofinanțare, sporind în acest scop competențele și răspunderile lor; aplicarea acestui principiu, cu adaptările de rigoare și în plan teritorial; c. perfecționarea sistemului practic de cointeresare materială (stimuli și răspundere) în vederea unei mai bune corelări a sistemului de interese în serviciul planului, a fondului de retribuire aflat în dependență de îndeplinirea planului, prin introducerea participării personalului la beneficii, prin perfecționarea și mai buna corelare a prețurilor etc.; d. perfecționarea sistemului de planificare prin trecerea la elaborarea planului național unic de dezvoltare economico-socială în succesiunea treptelor organizatorice: întreprindere-centrală-minister, apoi în plan teritorial și plan național; obligarea întreprinderilor ca, în vederea elaborării planului, să studieze cu atenție piața internă și piața externă și sporirea rolului contractelor economice; elaborarea în avans a prevederilor planului de cercetare științifică, a celui de dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic, care să stea la baza orientării întreprinderilor și centralelor; creșterea deosebită a importanței laturilor calitative ale activității, lucru explicabil dacă ne gândim la predominarea factorilor intensivi de creștere etc.; e. perfecționarea mecanismului de conectare a economiei românești la circuitul economic internațional; f. perfecționarea sistemului de indicatori în vederea unei mai bune comensurări a eforturilor făcute în economie și a efectelor utile dobândite, ca și pentru a asigura o mai bună logică a lor și a învinge astfel o seamă de contradicții din sistemul eficienței economice.

Formulind cu conciziune conținutul esențial al înnoirilor aduse mecanismului economic, la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R., secretarul general al partidului arăta: „trebuie asigurată aplicarea fermă a noului mecanism economico-financiar în toate sectoarele, a principiilor autoconducerii muncitorești, autogestiunii și participării oamenilor muncii la beneficii, sporirea rolului bugetelor de venituri și cheltuieli în activitatea întreprinderilor, punându-se accentul pe realizarea producției nete și a producției fizice — indicatori fundamentali ai planului economic”¹⁰. Scopul central al înnoirii mecanismului economic îl reprezintă sporirea puternică a eficacității cu care se cheltuiesc resursele umane, naturale și financiare, ridi-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1979, p. 42.

carea substanțială a eficienței întregii economii naționale. „Autoconducerea muncitorească și autogestiunea presupun ca fiecare unitate, desfășurându-și activitatea pe bază de buget propriu de venituri și cheltuieli, să asigure obținerea unui beneficiu maxim... Esența noului mecanism economic constă tocmai în realizarea producției la cel mai înalt nivel calitativ, cu cele mai reduse cheltuieli materiale și de muncă, cu maximum de rentabilitate și beneficii”¹¹.

Înnouirea mecanismului economic în condițiile autoconducerii muncitorești și ale autogestiunii economico-financiare ca și punerea fermă a problemei sporirii energice a eficienței economice în centrul atenției fac necesară o ridicare substanțială a gradului de pregătire economică și a conștiinței economice socialiste a tuturor cadrelor, la toate nivelele. Totodată, în mod obiectiv, noul mecanism economic presupune o utilizare reală și deplină a economiștilor în procesul de adoptare a deciziilor, atât în întreprinderi, cât și în centrale și ministere. În fond, dacă se ține seama de spiritul noului mecanism economic, atunci nu se poate să nu se ajungă la concluzia că el presupune o revoluționare a modului de a gândi și soluționa problemele economice, a modului de a acționa al tuturor cadrelor, că el cere inițiativă creatoare și responsabilă din partea fiecăruia, pusă disciplinat în serviciul creșterii eficienței întregii activități economice și o luptă necrutătoare contra inerției, rutinei, conservatorismului și ruginii birocratice, pentru înlăturarea vechiului retrograd, cu caracter de frână, și promovarea cât mai rapidă a noului eficace.

Evident, noul mecanism economic nu poate fi privit ca ceva finit, care nu mai poate fi perfecționat. Dimpotrivă. Lucrul este pe deplin firesc dacă se ține seama că, pe de o parte, are loc o continuă schimbare a condițiilor, iar pe de altă parte, însăși elementele noului mecanism economic nu au apărut toate de o dată, ci au fost transpuse în formă juridică succesiv, la variate perioade, ceea ce, cu atât mai mult presupune adaptări reciproce, luarea de măsuri care să înlăture necorelările constatate. Cu titlu exemplificativ, amintim că, pornind de la esența noului mecanism care este sporirea eficienței întregii activități economice, se impune tot mai mult îmbunătățirea substanțială a celui subsistem care privește promovarea progresului tehnico-științific în producție, în sensul stimulării aplicării și accelerării vitezei de răspundere a cuceririlor științifice și tehnice în siml fiecărei ramuri, subramuri și unități economice; se impune și o mai puternică orientare a mecanismului economic spre îmbunătățirea calității produselor. Perfecționarea în continuare a mecanismului de funcționare a economiei este, de asemenea, determinată de faptul că, pe lângă elemente noi, actualul mecanism cuprinde încă și elemente vechi iar în cadrul acestei simbioze unele elemente noi se afirmă deja puternic, altele se află abia la început, iar altele, îndeosebi datorită dificultăților în asigurarea echilibrului structural, se mișcă greu. Totodată, nu trebuie uitat că, de pildă, eficacitatea cu care funcționează mecanismul economic în general și subsistemul planului în special depinde, într-un grad foarte înalt, de realizarea unei dimensiuni optime a rezervelor. Or, asigurarea acestor dimensiuni presupune timp, ceea ce nu poate

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, 24 iunie 1981, București, Edit. politică, 1981, p. 28.

să nu influențeze asupra modului în care se desfășoară practic mecanismul economic. Este de remarcat și faptul că, deși prin autoconducere și autogestiune s-au lărgit mult competențele unităților, totuși, de exemplu, deciziile pe baza autofinanțării investițiilor au fost, temporar, puse în anumite limite datorită necesității concentrării de resurse pentru a face față soluționării numărului prea mare de obiective neterminate, punerii în funcțiune a unor importante noi capacități de producție, restructurării unor ramuri, subramuri și producții sub imperiul problemelor energetice, ale progresului tehnic sau ale celor generate de forța de muncă.

Resortul decisiv al necesității perfecționării mai departe a mecanismului de funcționare a economiei va continua, inevitabil, să fie necesitatea ridicării puternice a eficienței economice și sociale a activității în toate sferile reproducerii, sporirea eficienței constituind temelia ridicării sistematice a bunăstării tuturor membrilor societății.